

SOM

**Sivilombudsmannens forebyggingsenhet
mot tortur og umenneskelig behandling
ved frihetsberøvelse**

BESØKSRAPPORT

**Lillestrøm sentralarrest
2. februar 2015**

Sivilombudsmannen

Besøksadresse
Akersgata 8 (inngang Tollbugata)
Postadresse
Postboks 3 Sentrum, 0101 OSLO

Telefon 22 82 85 00
Grønt nummer 800 80 039
Telefaks
postmottak@sivilombudsmannen.no

Romerike politidistrikt
Politimester Bjørn Vandvik
Jonas Lies gate 20, Pb. 354
2001 LILLESTRØM

S | O M

Vår referanse
2015/306

Deres referanse

Vår saksbehandler
Johannes Flisnes Nilsen

Dato
20.04.2015

OVERSENDELSE AV RAPPORT ETTER FOREBYGGINGSENHETENS BESØK TIL LILLESTRØM SENTRALARREST

Det vises til Sivilombudsmannens besøk til Lillestrøm sentralarrest 2. februar 2015, gjennomført av forebyggingsenheten mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse.

Vedlagt følger rapporten fra besøket. Sivilombudsmannen ber om å bli orientert om oppfølgingen av rapportens anbefalinger innen medio juni 2015.

Romerike politidistrikt bes om å utforme sitt svarbrev slik at det kan offentliggjøres. Dersom brevet inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig kjent, bes det om at politidistriktet opplyser om det og sender en sladdet versjon av brevet som kan offentliggjøres. Det bes om at hjemmel for å unnta opplysningene oppgis. Med mindre annet er opplyst, vil det bli lagt til grunn at brevet kan offentliggjøres i sin helhet.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Helga Fastrup Ervik
kontorsjef
forebyggingsenheten

Vedlegg

Kopi til:
Justis- og beredskapsdepartementet
Politidirektoratet
Barnevernvakten i Romerike
Nedre Romerike legevakt
Jessheim interkommunale legevakt

Innhold

1	Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat.....	2
2	Sammendrag	2
3	Generell informasjon om arrester i Romerike politidistrikt	4
4	Gjennomføring av besøket	5
5	Funn og anbefalinger.....	5
5.1	Generelt.....	5
5.2	Hendelser og tvangsbruk.....	6
5.2.1	Alvorlige hendelser	6
5.2.2	Bruk av tvangsmidler	7
5.2.3	Visitasjon	7
5.2.4	Dublering	8
5.3	Sittetid og avhjelpende tiltak	9
5.3.1	Sittetid i arrest	9
5.3.2	Tiltak for å lette tiden i arrest.....	11
5.4	Helsetjenester	12
5.4.1	Tilgang til helsehjelp	12
5.4.2	Konfidensialitet.....	13
5.4.3	Faglig uavhengighet.....	14
5.4.4	Førstehjelp.....	15
5.4.5	Dokumentasjon av skader	15
5.5	Beskyttelsestiltak.....	15
5.5.1	Informasjon og varslinger	15
5.5.2	Bruk av kameraovervåking	17
5.6	Fysiske forhold.....	19
5.6.1	Mottaksrommet	19
5.6.2	Cellene	20
5.6.3	Opphold i friluft	20

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

På bakgrunn av Norges tilslutning til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon er Sivilombudsmannen gitt et eget mandat for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudsmannens kontor for å gjennomføre mandatet.

Forebyggingsenheten foretar regelmessige besøk til steder der mennesker er fratatt friheten, for eksempel fengsler, politiarrester, psykiatriske institusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan være varslede eller uvarslede.

På bakgrunn av besøkene skal det avgis anbefalinger med sikte på å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Sivilombudsmannen, ved forebyggingsenheten, har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og til å føre private samtaler med personer som er fratatt friheten. Videre har enheten tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for forholdene under frihetsberøvelse. Under besøkene søker enheten å avdekke risikofaktorer for krenkelse gjennom egne observasjoner og samtaler med de berørte. Samtaler med de frihetsberøvede er særlig prioritert.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer.

2 Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Lillestrøm sentralarrest 2. februar 2015. Arresten har status som primærarrest i Romerike politidistrikt og har totalt ti celler. Besøket var uanmeldt. Helhetsinntrykket er at sentralarresten ledes og drives på en solid måte. Driften bærer gjennomgående preg av at det er gode rutiner for å ivareta arrestantenes behov. Det fremheves ellers at de involverte i arrestdriften på de fleste områder sikrer at tiltak som iverksettes overfor arrestantene er godt dokumentert.

Under besøket undersøkte forebyggingsenheten politiets håndtering av alvorlige hendelser og tvangsinngrep. Arresten synes å ha solide rutiner for innkomst og tilsyn med arrestantene. Det ble observert at det ikke fantes noen oversikt over hendelser der innsatte hadde kommet til skade som følge av legitim maktbruk eller uhell. Ellers fremhevet forebyggingsenheten at politiet ofte kan sitte på informasjon om selvmordsrisiko eller liknende alvorlige forhold som kriminalomsorgen bør motta informasjon om i forbindelse med en overføring.

Forebyggingsenheten fant ingen indikasjon på uforholdsmessig bruk av håndjern i forbindelse med innsettelse, og visitasjon ved innkomst gjennomføres etter en individuell vurdering av en tjenesteperson med samme kjønn. Det ble likevel vist til at det bør innføres en rutine der full avkledding ved visitasjon gjennomføres i en totrinnsprosess, og at det vurderes å anskaffe egnede rivesikre klær slik at selvmordsnære arrestanter ikke må oppholde seg nakne i arresten.

Det forekommer forholdsvis ofte at arrestanter må dele samme celle (dublring). En gjennomgang viste 163 tilfeller av dublring i 2014. Problemet ble av politiet knyttet til lav kapasitet i arresten. Helt

¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

unntaksvis fremkom det at tre-fire arrestanter har delt celle. Der så mange oppholder seg på en celle bygget for én person vil blant annet luftkvaliteten kunne bli sterkt redusert. Slikt bør av hensyn til den enkeltes integritet ikke forekomme, og opphold av lengre varighet bør ikke aksepteres.

Et betydelig antall arrestanter sitter utover to døgn i politiarrest. Mange har også sittet i sentralarresten i langt over to døgn. Hele 56 arrestanter satt over tre døgn i sentralarresten i 2014, hvorav 13 personer satt over fire døgn, tre satt over fem døgn og en arrestant satt i to ulike tilfeller over seks og sju døgn. Samtidig tyder den foreliggende informasjonen på at politiet prioriterer arbeidet med å hindre fristoversittelser, og utfordringene må også ses i sammenheng med høyt belegg i fengslene. Det ble ellers fremhevet som positivt at politiet gjennomfører tilretteleggingstiltak for å avhjelpe isolasjonsvirkninger, særlig i form av hyppige opphold i luftegård, også i samvær med andre arrestanter.

Under besøket så enheten også nærmere på arrestantenes tilgang til helsetjenester. Det var positivt at politiet generelt hadde en lav terskel for å fremstille arrestanter til legevakt. Samtidig ble det understreket at politiet og helsepersonellet må være bevisst sine ulike roller. Helsepersonellets oppgave er (med unntak av sakkyndige oppdrag) utelukkende å vurdere pasientens helsetilstand, også der undersøkelsen initieres av politiet. Rutinemessige fremstillinger medfører en risiko for at helsevurderingene gradvis omformes til samlebåndsavgjørrelser, der fokuset flyttes fra helsevurdering av pasienten til en «klarering for arrest». En slik forskyving i fokus kan føre til en uheldig undergraving av tillitsforholdet mellom pasient og helsepersonell.

Foreliggende informasjon viser at arresten i all hovedsak gir tilfredsstillende informasjon om arrestanters rettigheter ved innsettelse og at retten til å kontakte forsvarer og underrette pårørende respekteres. Ut fra de funn som ble gjort under besøket, kan det imidlertid reises spørsmål ved om politidistriktet overholder de begrensninger for bruk av kameraovervåking som følger av gjeldende regelverk.

Forebyggingsenheten foretok en befaring i arrestlokalet. Det ble anbefalt å fjerne de monterte metallstengene langs veggen i mottaksrommet. Enheten pekte også på det uheldige ved at cellene manglet både innfall av dagslys og klokke. Foreliggende informasjon tyder ellers på at arrestforvarerne gjennomgående tilbyr arrestantene et daglig opphold i en egen luftegård for sentralarresten.

På bakgrunn av besøket fant forebyggingsenheten grunn til å gi følgende anbefalinger:

- Politiet bør føre en oversikt over hendelser der fysisk maktbruk er benyttet overfor arrestantene.
- I tilfeller der full avkledning etter en individuell vurdering anses som nødvendig, bør inngrepet gjennomføres i to trinn slik at det unngås at arrestanten er helt naken. Det bør vurderes å skaffe egnede rivesikre klær som kan benyttes dersom selvmordsfare konstateres.
- Politiet bør bare plassere flere innsatte på samme celle i ekstraordinære situasjoner, for et kortest mulig tidsrom og etter en grundig risikovurdering. Det bør utarbeides tydeligere rutiner for risikovurdering og tilsyn der dublering er aktuelt. Varighet bør registreres i hvert enkelt tilfelle.
- Politiet bør vurdere tiltak for å hindre dublering på cellene i sentralarresten, herunder kapasitetsutvidelser.
- Politiet bør påse at alle henvendelser om fengselsplass samt resultatet av disse føres i arrestjournalen. Videre bør begrunnelse for fristoversittelse alltid føres i arrestjournalen.

- Politiet bør utarbeide skriftlige rutiner som sikrer særlig oppmerksomhet om mindreårige i arresten.
- Politiet bør opprettholde innsatsen for å bøte på uheldig virkninger av isolasjon, særlig ved å vurdere muligheten for besøk utenfra der personer har opphold seg i arresten utover to døgn.
- Politiet bør sikre at det foretas påtalemessige vurderinger om et konkret fundert behov for isolasjon, og sikre at vurderingen føres i arrestjournalen.
- Politiet bør sikre at arrestanters ønske om helsehjelp alltid etterkommes innen rimelig tid, og at tilgang sikres umiddelbart der forholdet er akutt.
- Politiet bør ikke kunne høre hva som sies i pasientrommet. Politiet bør heller ikke kunne se inn i pasientrommet, med mindre helsepersonellet i særlige tilfeller selv ber om dette.
- Legevaktsleger og annet helsepersonell bør informere arrestanter når det gjennomføres sakkyndig arbeid som ikke er taushetsbelagt.
- Legevakten bør sikre at de aldri utfører medisinske undersøkelser som er, eller oppfattes å være, en godkjenning av selve arrestoppholdet. Politiet bør bidra til at en slik oppfatning ikke spres til arrestantene.
- Legevakten bør ha et kamera tilgjengelig slik at eventuelle skader på arrestanter kan dokumenteres av legen i pasientjournalen.
- Politiet bør sikre at alle arrestanter, også gjengangere, får tilbud om skriftlig informasjonsmateriell om rettigheter, i tillegg til muntlig informasjon. Det bør etableres en rutine om at alle arrestanter blir bedt om å signere en erklæring om at de er blitt informert om rettighetene sine på et språk de forstår.
- Politiet bør sikre at informasjonsmateriellet om rettigheter ved pågrep og innbringelse oppdateres for å tydeliggjøre retten til å varsle en forsvarer uavhengig av tid på døgnet. Lokalt instruksverk bør også endres i tråd med dette.
- Politiet bør påse at kameraovervåking bare iverksettes etter en konkret helhetsvurdering av den innsattes helsesituasjon og at visitering ved full avkledning aldri filmes.
- Politiet bør fjerne metallstengene som er fastmontert i veggen i mottaksrommet.
- Politiet anbefales å oppgradere cellene slik at de får en mer human utforming. Det bør installeres klokker på alle cellene.

3 Generell informasjon om arrester i Romerike politidistrikt

Sentralarresten i Romerike politidistrikt er lokalisert på politistasjonen i Lillestrøm. Den har status som distriktets primærarrest. Arresten har totalt ti celler.

Politidistriktet har også en sekundærarrest på Gardermoen politistasjon med seks celler. I tillegg er lensmannskontorene Lørenskog, Eidsvoll og Hurdal, Sørums, Ullensaker, Fet og Rælingen, Aurskog og Høland samt Nittedal utstyrt med enten venteceller, glattceller eller låsbart avhørsventerom.

Ansvarsforhold i sentralarresten er regulert i lokal instruks.² Politimesteren har delegert ansvaret for daglig drift av sentralarresten i Lillestrøm til leder for arrestseksjonen (vaktleder). Når det gjelder bruk av andre arrester i politidistriktet, er det vedkommende driftsenhetsleder eller den som blir bemyndiget som har ansvaret for drift av arresten.

På besøkstidspunktet ble driften av sentralarresten ivaretatt av ni vaktledere og 14 arrestforvarere i en tredelt turnus. Politiet opplyste at det tilstrebes å ha minst to arrestforvarere og én vaktleder til stede til enhver tid, og at man om nødvendig hentet bistand fra politiutdannet personell. Det ble opplyst at det ikke forekom at det kun var én på jobb i sentralarresten.

4 Gjennomføring av besøket

Det uvarslede besøket ble innledet med et møte med politiets tilstedeværende ledelse, ved visepolitimesteren, leder for postoperativ enhet og leder for arrestseksjonen. Etersom besøket ikke var varslet på forhånd ble det fremlagt et brev med anmodning om å få tilgang til informasjon om arrestdriften. Foruten anmodning om å få utdelt instruksverk, tilsynsrapporter og oversiktsinformasjon, gjaldt dette også utskrift av individuelle arrestjournaler for de siste ti dagers innsettelse og for alle med opphold over to døgn de siste tre månedene.

Det ble så foretatt en befaring av arrestlokalene, inkludert samtlige celler, korridor, vaktrom med kameraovervåkingsutstyr, inkvireringsrom, besøksrom og luftegård. Under befaringen gav politiet en demonstrasjon av arrestens innkomstrutiner, blant annet rutiner for visitering, bruk av tvangsmidler og håndtering av helsemessige forhold.

Etter befaringen ble det gjennomført private samtaler med de arrestanter som ikke motsatte seg dette. Forebyggingsenheten hadde også et kort møte med lederen for barnevernvakten i Lillestrøm, som er lokalisert i politibyggget. Det ble forsøkt gjennomført et kort besøk til legevakten i Lillestrøm, men forebyggingsenheten ble ikke gitt adgang til stedet. Det ble imidlertid gjennomført et møte med overlegen ved Lillestrøm legevakt 4. februar. Til slutt ble det gjennomført et oppsummeringsmøte med ledelsen hvor foreløpige funn og anbefalinger ble presentert.

Under besøket deltok følgende personer fra Sivilombudsmannens kontor:

- Helga Fastrup Ervik (kontorsjef, jurist)
- Kristina Baker Sole (seniorrådgiver, lege)
- Johannes Flisnes Nilsen (rådgiver, jurist)

5 Funn og anbefalinger

5.1 Generelt

Helhetsinntrykket er at sentralarresten ledes og drives på en solid måte. Driften bærer gjennomgående preg av at det er gode rutiner for å ivareta arrestantenes behov.

Forebyggingsenheten vil fremheve at de involverte i arrestdriften på de fleste områder sikrer at tiltak som iverksettes overfor arrestantene er godt dokumentert.

² Romerike politidistrikt, Ordre for bruk av sentralarresten ved Romerike politidistrikt, revidert 15. februar 2012.

5.2 Hendelser og tvangsbruk

5.2.1 Alvorlige hendelser

Under besøket undersøkte forebyggingsenheten det rapporterte omfanget av selvskading, selvmordsforsøk, selvmord, vold, trusler og fysisk maktbruk. Politiets rutiner for å forebygge slike hendelser ble også undersøkt.

Politiledelsen opplyste at de ikke var kjent med at det hadde forekommet selvmord i Romerike politidistrikt de siste årene, og at selvmordsrisiko og andre risikofaktorer alltid vurderes før innsettelse i arrest. Dersom helsetilstanden vurderes som usikker, blir den anholdte kjørt til lege for vurdering før innsettelse i arrest.³ Ifølge politiet gjøres dette rutinemessig for å forebygge at de innsatte opplever en forverret helsetilstand under arrest. Under befaringen ble det redegjort for politiets rutiner for spørsmål om helsetilstand ved inkvirering. Rutinene fremstår som solide og foreligger skriftlig ved inkvireringsskranken. En gjennomgang av arrestjournalene tyder også på at arrestantene rutinemessig blir spurt om sin helsetilstand.

Forebyggingsenhetens gjennomgang viser også at rutinene for fysisk tilsyn av arrestantene, slik de angis i lokalt instruksverk, er i samsvar med sentralt regelverk om forsvarlig tilsyn av arrestanter. Det er montert elektroniske kortlesere ved hver celledør, og tidspunktene for inspeksjon føres manuelt ved en eventuell funksjonssvikt. Det fremgår også av lokal instruks at resultat av skjerpet tilsyn (minst hver halvtime) med risikoarrestanter, herunder pustefrekvens og liggstilling, alltid skal føres i arrestjournalen. En gjennomgang av arrestjournalene gjør det likevel vanskelig å fastslå om dette alltid gjennomføres. Dette har sammenheng med at det sjelden føres om det er iverksatt skjerpet tilsyn.

Ved overføring til andre etater som kriminalomsorgen, oppgir politiet de opplysninger som blir etterspurt derfra. Slik informasjon omfatter tidligere oppførsel, humørsvingninger, behov for medisiner og andre praktiske forhold som berører arrestanten. Dersom de som fremstiller til fengsel ikke har tilstrekkelig kunnskap om vedkommende, vil vaktleder kunne kontaktes for utfyllende informasjon. Erfaringer fra forebyggingsenhetens besøk til steder fengsler og politiarrester så langt, viser at politiet kan sitte på informasjon om selvmordsrisiko eller andre alvorlige forhold som det er viktig at kriminalomsorgen mottar.⁴ Forebyggingsenheten vil understreke at politiet og kriminalomsorgen har et felles ansvar for å sikre en god informasjonsflyt og samhandling ved overføring av arrestanter til fengsel. Politiet kan utlevere nøkkelinformasjon til kriminalomsorgen fra individuelle arrestjournaler for å fremme «straffegjennomføringsmessige formål» uten hinder av taushetsplikt.⁵

Politidistriktene er i en sentral instruks pålagt å registrere alle uønskede hendelser og personskader.⁶ Denne formen for avviksrapportering synes å handle primært om uønskede hendelser og personskader for politiets ansatte.⁷ Formålet er å sikre at uønskede hendelser rapporteres og behandles på en enhetlig måte i politiet, at risikofaktorer og farlige forhold forebygges eller avdekkes, og at relevante tiltak kan settes inn. Forebyggingsenheten vil fremheve viktigheten av et

³ Dette følger også av lokalt instruksverk, punkt 6.2.

⁴ Besøksrapport Tønsberg sentralarrest 14. og 20. oktober 2014, side 7.

⁵ Jf. politiregisterforskriften § 54-7 første ledd.

⁶ Politidirektoratet, Håndbok i systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid (HMS) 2014, Del 1 Instruks 3.0.

⁷ Politidirektoratet, Årsrapport 2012, Uønskede hendelser- personskader – vold og trusler, HMS-tall 1/2013.

godt HMS-arbeid. Arbeidssituasjonen til de ansatte ved arresten kan ha stor innvirkning på hvordan arrestantenes velferd ivaretas.

Politiet fremla alle rapporter om uønskede hendelser (RUH) for 2014. Totalt var det 27 avviksmeldinger. Avviksrapportene gir opplysninger om tre episoder der det oppsto håndgemeng mellom arrestanter og arrestforvarere.⁸ Rapportene oppgir personskader for de ansatte, men det gis ikke opplysninger om eventuelle konsekvenser for arrestantene, herunder om de ble påført skader. Forebyggingsenheten vil understreke at hendelser der arrestanter har vært utagerende og det benyttes fysisk makt for å nøytralisere motstanden, medfører en risiko for uforholdsmessig maktbruk. Dette gjelder uansett om fysisk makt var legitimt i utgangspunktet. For fremtidig læring og risikovurdering av arrestdriften bør slike hendelser alltid registreres.

Anbefalinger

- Politiet bør føre en oversikt over hendelser der fysisk maktbruk er benyttet overfor arrestantene.

5.2.2 Bruk av tvangsmidler

Håndjern er et vanlig tvangsmiddel i politiet, og bruken av håndjern har vært gjenstand for kritisk søkelys fra blant andre Spesialenheten for politisaker.⁹ Forebyggingsenheten har vurdert politiets rutiner for håndjernbruk i forbindelse med pågrepelse, arrest og etter innsettelse. Videre har enheten undersøkt hvilke andre tvangsmidler som er tilgjengelige i sentralarresten i Lillestrøm.

Det ble ikke fremsatt klager på bruk av håndjern ved pågripelsen fra arrestantene. Enhetens undersøkelser gir heller ingen indikasjon på uforholdsmessig bruk av håndjern ved innsettelse i arresten. Arrestantene oppga at de fikk påsatt håndjern i forbindelse med pågripelsen, men at disse ble fjernet da de ankom inkvireringsrommet. Redegjørelse under befaringen tyder på at politiet har klare rutiner for bruk av håndjern ved overlevering av arrestanter fra innsatspersonell til arrest.

Politidistriktet opplyser at de ikke har tilgang til verken belteseng, tvangstrøye eller såkalt *body-cuff*.¹⁰

5.2.3 Visitasjon

Under besøket undersøkte forebyggingsenheten politiets rutiner for visitering ved innsettelse i arrest.

Arrestantene oppga til forebyggingsenheten at de ble visitert ved full avkledning, men opplevde at dette ble respektfullt gjennomført og at man fort fikk klærne sine tilbake. Visitasjonene ble gjennomført av en tjenesteperson av samme kjønn, og med en ekstra ansatt utenfor celledøren. Etter politiets redegjørelse av visitasjonsrutinene legger enheten til grunn at visitering gjennomføres etter en individuell vurdering av en tjenesteperson med samme kjønn.

⁸ De øvrige avviksmeldingene gjaldt sanitære forhold i arresten, kapasitetsutfordringer, bemanningsmessige forhold, avvik på tekniske løsninger m.v.

⁹ Se Spesialenheten for politisaker, årsrapport 2012 side 12, årsrapport 2008 side 16 og Tor-Geir Myhrer, Bastet og bundet – rettslige rammer for bruk av håndjern, Universitetsforlaget 2012.

¹⁰ «Body-cuff» er et system som består av hånd- og fotjern, som festes til et hoftebelte med reimer som gir mulighet for gradert bevegelsesfrihet.

Det er likevel naturlig å vise til tidligere anbefalinger til politiet om å innføre en rutine der full avkledding ved visitasjon gjennomføres i to trinn, slik at arrestanten slipper å være helt naken. Dette er en praksis som er anbefalt av Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT),¹¹ og som både Vestfold¹² og Søndre Buskerud¹³ politidistrikt vil innføre.

Føringer i arrestjournalen tyder på at arrestanter som vurderes som selvmordsnære må oppholde seg nakne på cellen mens de venter på fremstilling til legevakt. I likhet med de andre arrestene som er besøkt, anbefales det at Lillestrøm sentralarrest vurderer å kjøpe inn egnede, rivesikre klær som kan benyttes dersom arrestanten fratras egne klær for å hindre selvmordsforøk.¹⁴

Anbefalinger

- I tilfeller der full avkledding etter en individuell vurdering anses som nødvendig, bør inngrepet gjennomføres i to trinn slik at det unngås at arrestanten er helt naken. Det bør vurderes å skaffe egnede rivesikre klær som kan benyttes dersom selvmordsfare konstateres.

5.2.4 Dublering

Det fremkom under Sivilombudsmannens besøk til Lillestrøm sentralarrest i 2009 at det tidvis forekom at flere personer ble satt på samme celle i arresten (dublering).¹⁵ Sivilombudsmannen understreket at selv om det ikke kunne oppstilles noe rettslig forbud mot bruk av dublering, måtte utgangspunktet være at man fikk enkeltceller, av hensyn til sikkerhet og vern om privatliv. Særlig måtte man ved dublering på cellene finne en måte å avskjerme toalettområdet. Ombudsmannen understreket også viktigheten at god dokumentasjon i arrestjournal.

Politidistriktet opplyste i etterkant av besøket i 2009 at det var innført en rutine der de ledende arrestforvarerne fører en oversikt som gir informasjon om omfanget og varigheten av dublering. Videre fremkom det at arrestanter som dubleres gjøres kjent med at de må gi beskjed om når de skal på toalettet og at det finnes et toalettrom på gangen som blant annet brukes til dette formålet. Ettersom det bare fantes ett toalett på hver av cellene som ble benyttet til dublering, og dette ikke var avskjermet fra innsyn, forutsatte ombudsmannen at arrestanter som dubleres til enhver tid gis adgang til å benytte toalettet på gangen.

Under forebyggingsenhetens besøk 2. februar 2015 bekreftet politiledelsen at dublering «skjedde ofte». Det ble vist til at arresten hadde lav kapasitet, men at politiet foretar vurderinger av om dublering er sikkerhetsmessig forsvarlig. Ifølge politiet vektlegges hvilke forhold de aktuelle personene er pågrepet/innbrakt for. Tilstedeværende ledelse hadde aldri opplevd voldelige episoder som et resultat av dublering. Det fremgår av det lokale instruksverket at personer om mulig skal ha en egen celle, at personer av ulikt kjønn ikke skal settes på samme celle og at personer under 16 år

¹¹ CPTs besøk til Nederland 2011, [CPT/Inf (2012) 21], side 23, avsnitt 32.

¹² Oppfølgingsbrev fra Vestfold politidistrikt 16. februar 2015.

¹³ Oppfølgingsbrev fra Søndre Buskerud politidistrikt 6. februar 2015.

¹⁴ Besøksrapportene fra Tønsberg sentralarrest og Drammen sentralarrest.

¹⁵ Sivilombudsmannens uttalelse 14. januar 2011 om bruk av politiarrest ved Romerike politidistrikt (Sak 2009/2108).

skal sitte alene.¹⁶ Forebyggingsenheten vil bemerke at politiet bør vurdere å utarbeide tydeligere rutiner for risikovurdering og tilsyn der dublering er aktuelt.

Etter besøket innhentet forebyggingsenheten en oversikt over omfanget av dublering. Ettersom det ikke finnes noe sentralt system for å loggføre dublering, har Romerike politidistrikt fra og med 2014 utformet og tatt i bruk et eget skjema til formålet. En gjennomgang viser 163 tilfeller av dublering i 2014. Politidistriktet opplyste at man ikke kan hente ut sittetid av skjemaene som benyttes for registrering. Politiet uttalte imidlertid generelt at antall timer med dublering svært sjelden overskrider et tjenestets lengde (fem-åtte timer). Politiet bør likevel vurdere å lage en ny rubrikk i det eksisterende skjemaet for å kunne registrere dubleringens varighet i hvert enkelt tilfelle.

I de aller fleste loggføringene oppgis det at to arrestanter har delt celle. Helt unntaksvis fremkommer det at tre-fire arrestanter har delt celle. I en celle på om lag seks kvadratmeter innebærer dette blant annet at luftkvaliteten vil kunne bli sterkt redusert. Slikt bør av hensyn til den enkeltes integritet ikke forekomme, og opphold av lengre varighet bør ikke aksepteres. Hensynet til den enkelte tilsier i slike tilfeller at politiet vurderer løslatelse.

Dubleringsoversikten viser at sentralarresten i Romerike til tider har en høy beleggsprosent. I den siste rapporten fra det sentrale tilsynsutvalget for arrestene 12. juni 2013 fremheves det at arresten vurderer kapasiteten som relativt presset. Tilsynsutvalget uttalte at dersom de siste års utvikling vedvarer, «fremstår behovet for en kapasitetsutvidelse som åpenbar.»

Anbefalinger

- Politiet bør bare plassere flere innsatte på samme celle i ekstraordinære situasjoner, for et kortest mulig tidsrom og etter en grundig risikovurdering. Det bør utarbeides tydeligere rutiner for risikovurdering og tilsyn der dublering er aktuelt. Varighet bør registreres i hvert enkelt tilfelle.
- Politiet bør vurdere tiltak for å hindre dublering på cellene i sentralarresten, herunder kapasitetsutvidelser.

5.3 Sittetid og avhjelpende tiltak

5.3.1 Sittetid i arrest

Generelt Under besøket tok forebyggingsenheten opp politiets arbeid med å overholde fristen for sittetid i politiarrest, og det ble innhentet statistikk for å vurdere utviklingen.

Tall fra Politidirektoratet for perioden 2008-2013 viser at Romerike politidistrikt har hatt en urovekkende økning i antall oversittelser i perioden, fra 78 tilfeller i 2008 til 178 tilfeller i 2013.¹⁷ Ifølge direktoratet utgjør dette henholdsvis cirka fem og åtte prosent av antall totale arrestforhold. Som påpekt i foregående besøksrapporter gir dette tallet trolig ikke et dekkende bilde av utfordringenes størrelse.¹⁸ Dette skyldes at prosentandelen beregnes med utgangspunkt i alle som

¹⁶ Romerike politidistrikt, Ordre for bruk av sentralarresten ved Romerike politidistrikt, revidert 15. februar 2012, punkt 3.2 - 3.4.

¹⁷ Politidirektoratet, Oversittere i politiarresten fra 2008 til 2013, statistikknotat 1/2014.

¹⁸ Se Sivilombudsmannens forebyggingsenhetens rapporter etter besøk til Tønsberg sentralarrest 14. og 20. oktober 2014, side 12; og til Drammen sentralarrest 22. oktober, side 9-10.

settes i arrest, inkludert innbrakte etter politiloven som aldri kan sitte så lenge som to døgn. Dette forholdet er tatt opp med Politidirektoratet, som har informert om at man nå utvikler en ny beregningsmetode der tallene for pågripelser og innbringelser er atskilt. Dette er positivt.

Ifølge Romerike politidistrikt er antall oversittelser i 2014 brakt noe ned. Tallene viser 156 tilfeller der personer har sittet over to døgn i sentralarresten, noe som utgjør 6,8 prosent av alle arresthold det året. Innsettelsesgrunnlaget i oversittelsessakene var fordelt på 127 pågripelser med hjemmel i straffeprosessloven, og 29 med hjemmel i utlendingsloven. Politiet forklarer nedgangen med at gjennomføring av Riksadvokatens midlertidige retningslinjer 24. juni 2014 om bruk av politiarrest har ført til flere løslatelser enn tidligere.

Forebyggingsenheten konstaterer likevel at et betydelig antall arrestanter fortsatt sitter utover to døgn i politiarrest, og at utviklingen (med unntak for 2014) har vært negativ. Det er særlig bekymringsfullt at mange har sittet i sentralarresten i langt over 48 timer. Hele 56 arrestanter satt over tre døgn i sentralarresten i 2014, hvorav 13 personer satt over fire døgn, tre satt over fem døgn og en arrestant satt i to ulike tilfeller over seks og sju døgn (vedkommende var flere ganger fremstilt til sykehus). Det er urovekkende at fristoverskridelser forekommer i et slikt omfang og varighet.

Samtidig tyder den foreliggende informasjonen på at politiet prioriterer arbeidet med å hindre fristoversittelser. I lokalt instruksverk gis rutiner for overføring innen fristregelen på to døgn, herunder om ansvar for bestilling av fengselsplass og dokumentasjon av tiltak. En gjennomgang av arrestjournalen i saker med sittetid over to døgn i 2014 tyder på at rutinene stort sett gjennomføres i praksis.

Forebyggingsenheten har riktignok merket seg at begrunnelse for fristoversittelse ikke alltid er ført i arrestjournalen.¹⁹ Videre er politiets henvendelser til kriminalomsorgen for å fremskaffe fengselsplass i varierende grad ført i arrestjournalen. Selv om det tidvis er ført at fengselsplass er skaffet eller bestilt, er det ofte vanskelig å fastslå tidspunktet for de første henvendelsene til kriminalomsorgen. I ett tilfelle tyder føringer i arrestjournalen på at fengselsplass ble bestilt først nesten tre døgn etter innsettelse, og nesten to døgn etter at avhør var gjennomført. Sammen med etterfølgende ventetid på ledig fengselsplass, ble samlet sittetid for arrestanten i dette tilfellet over fem døgn. Dersom henvendelsen til kriminalomsorgen først ble gjort etter tre dager, er det klart uheldig.

Mindreårige Ifølge tall fra Romerike politidistrikt var det 30 barn i arrest i politidistriktet i 2012, 16 mindreårige i 2013, og 17 mindreårige i 2014. Det lengste oppholdet som ble registrert for en mindreårig i 2014 var 17 timer og 52 minutter. Tallene viser at både hyppigheten og varigheten på opphold i politiarrest for mindreårige har gått ned. Dette er positivt.

Ifølge politiet var det ikke etablert noen særskilte rutiner når mindreårige unntaksvis oppholder seg i arresten, men det ble vist til at tilsyn gjennomføres jevnlig og at calling-knapp kunne benyttes for anrop utenom tilsynsrundene. På grunn av mindreåriges særlige utsatthet bør politiet vurdere å innføre rutiner som beskriver hvilke særskilte tiltak som skal iverksettes ved mottak og tilsyn med mindreårige arrestanter. Politidirektoratet har i brev til politidistriktene gitt føringer for innsetting av mindreårige i politiarrest. Det fremgår at:

¹⁹ Det sentrale tilsynsutvalget for arrestene peker i sin rapport 12. juni 2013 på det samme.

«Når personer under 18 år innsettes i arrest skal vurderingen av alternativene for innsettelse fremkomme av arrestjournalen. Likeledes skal det fremkomme hvilken tilsynsform man velger for arrestanten og begrunnelsen for valget, samt hvem som har besluttet dette.»²⁰

Det sentrale arresttilsynet anbefalte i 2013 at Romerike politidistrikt nedfelte en slik rutine i lokalt instruksverk, og forankret dette i straffeprosessloven § 184 annet ledd. Forebyggingsenheten konstaterer at en skriftlig rutine om dette ikke er innført, og anbefaler at dette gjøres.

Forebyggingsenheten har videre undersøkt samarbeidet mellom politiet og barnevernvakten i Romerike, som er lokalisert i samme bygning. Det ble gjennomført et kort møte med leder for barnevernvakten.

Barnevernvaktene er barnevernets akuttberedskap på kveldstid og i helger. Hovedoppgaven er å hjelpe barn og familier i krise som trenger hjelp raskt. Barnevernvakten er interkommunal og dekker 11 kommuner. Barnevernvakten har 15 fast ansatte fordelt på 7,5 årsverk og mottar over 3000 henvendelser i året. De har åpningstid fra 16.00-01.00 mandag- torsdag, fra kl. 14.00-03.00 på fredager, fra kl. 10.00-03.00 på lørdager og fra kl. 10.00-00.00 på søndager. I disse tidsrommene er ansatte fysisk til stede på jobb. På dagtid er det ikke akuttberedskap, sakene går da til barnevernet i barnets hjemkommune.

Samarbeidet mellom sentralarresten og barnevernvakten fremstår som godt, og ivaretas blant annet gjennom flere møtepunkter mellom politidistriktet og barnevernvakten. Samtaler etterlot et inntrykk av at samarbeidet ofte førte til at innsettelse i arrest ble unngått. Etter en gjennomgang fremkom det to tilfeller i 2014 innenfor arbeidstiden som barnevernvakten ikke var blitt gjort oppmerksom på av politiet. Barnevernvakten anså forøvrig at politiet hadde en svært høy terskel for å sette mindreårige i arrest.

Anbefalinger

- Politiet bør påse at alle henvendelser om fengselsplass samt resultatet av disse føres i arrestjournalen. Videre bør begrunnelse for fristoversittelse alltid føres i arrestjournalen.
- Politiet bør utarbeide skriftlige rutiner som sikrer særlig oppmerksomhet om mindreårige i arresten.

5.3.2 Tiltak for å lette tiden i arrest

Dersom lengre opphold i arresten ikke kan unngås, er det viktig at politiet iverksetter tiltak som kan lette tiden. Opphold i politiarrest innebærer at arrestantene oppholder seg på cellen 22-24 timer i døgnet og dermed i praksis i full isolasjon. På grunn av de store psykiske påkjenningene dette kan ha på mennesker som ofte befinner seg i en krise, er tiltak for å bryte isolasjonen nødvendige.

I en dom mot staten i den såkalte glattcellesaken i Oslo tingrett 2. juni 2014²¹, konstaterte retten krenkelse av retten til vern om privatliv etter Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 8 og brudd på diskrimineringsforbudet i EMK artikkel 14. Riksadvokaten har utformet

²⁰ Politidirektoratet, Føringer for innsetting av mindreårige i politiarrest, 15. mars 2013.

²¹ A mot Staten v/Justis- og beredskapsdepartementet, dom i Oslo tingrett 2. juni 2014, publisert TOSLO-2013-103468.

midlertidige retningslinjer til oppfølging av dommen fra påtalemyndigheten i politiet.²²
Politidirektoratet har laget midlertidige retningslinjer om politiets oppfølgingsansvar.²³

Ifølge retningslinjene skal behovet for isolasjon av arrestanten vurderes løpende og det skal foretas vurderinger av om isolasjon er forsvarlig ut fra arrestantens helsetilstand. Disse vurderingene skal nedtegnes i arrestjournalen. Dersom det ikke er behov for å isolere den pågrepne, men opphold i politiarrest er eneste alternativ, skal det iverksettes tiltak i form av kontakt med andre innsatte eller økt kontakt med ansatte, besøk utenfra, gjennomføring av telefonsamtaler, hyppigere lufting m.v.

Romerike politidistrikt har utarbeidet en lokal instruks for gjennomføring av Riksadvokatens føringer.²⁴ Enheten kan imidlertid ikke se at politidistriktet på alle punkter har fulgt opp Politidirektoratets retningslinjer om politiets oppfølgingsansvar. Blant annet fremgår det av lokal ordre om bruk sentralarresten punkt 12.2 at «Arrestanten får ikke motta besøk av andre enn lege og advokat i arresten.» Dette står i et motsetningsforhold til Politidirektoratets nye føringer som forutsetter at arrestanter som ikke skal isoleres kan gis tillatelse til å motta besøk av andre enn advokat og lege etter en påtalemessig vurdering av behov for å dempe isolasjonsvirkningene.²⁵

En gjennomgang av arrestjournaler om oversittelse for de siste tre månedene tyder på at politiet gjennomfører tilretteleggingstiltak for å avhjelpe isolasjonsvirkninger, særlig i form av hyppige opphold i luftegård, også i samvær med andre arrestanter. Dette er positivt. Henvendelser til kriminalomsorgen kan som nevnt dokumenteres noe bedre (se punkt 5.3.1). Det føres imidlertid sjelden i arrestjournalene hva slags påtalemessige vurderinger som gjøres om behov for isolasjon.

Anbefalinger

- Politiet bør opprettholde innsatsen for å bøte på uheldig virkninger av isolasjon, særlig ved å vurdere muligheten for besøk utenfra der personer har opphold seg i arresten utover to døgn.
- Politiet bør sikre at det foretas påtalemessige vurderinger om et konkret fundert behov for isolasjon, og sikre at vurderingen føres i arrestjournalen.

5.4 Helsetjenester

5.4.1 Tilgang til helsehjelp

Under besøket undersøkte forebyggingsenheten om arrestantenes rett til tilgang til helsehjelp i sentralarresten ble respektert i praksis.

Det fremkom at politiet hadde en lav terskel for å fremstille arrestanter til legevakt. Unntaksvis gjennomførte legene helseundersøkelser i arresten, men stort sett ble undersøkelsene gjort på legevakten.

I samtaler med arrestantene fremkom ingen klager på manglende tilrettelegging fra politiets side med å sikre tilgang til legevakt. Samarbeidet med legevakten beskrives som godt av politiets ledelse.

²² Riksadvokaten, Midlertidige retningslinjer om bruk av politiarrest, brev 24. juni 2014.

²³ Politidirektoratet, Bruk av politiarrest – presiseringer og midlertidige retningslinjer, brev 4. juli 2014.

²⁴ Tilleggsskriv om midlertidige lokale retningslinjer for bruk av politiarrest, 4. juli 2014.

²⁵ Jf. direktoratets brev 4. juli 2014, side 5.

Dette ble bekreftet av overlegen på legevakten. Det ble samtidig vist til en enkeltepisode i januar 2015 der en innsatt angivelig hadde fått svært forsinket helsehjelp til tross for gjentatte forespørsler. Med det forbehold at forebyggingsenheten ikke har kjennskap til detaljene i saken, understrekes det at politiet alltid bør etterkomme arrestanters ønske om helsehjelp innen rimelig tid, og at tilgang sikres umiddelbart der forholdet er akutt. CPT har i sine standarder om politiarrest uttalt at:

«Persons in police custody should have a formally recognised right of access to a doctor. In other words, a doctor should always be called without delay if a person requests a medical examination; police officers should not seek to filter such requests.»²⁶

Ut i fra den samme begrunnelsen er det som utgangspunkt positivt at politiet generelt opplyser å ha en lav terskel for fremstilling. Dette stiller imidlertid strenge krav til at helsepersonellet er bevisst på sin rolle (se punkt 5.4.3).

Anbefaling

- Politiet bør sikre at arrestanters ønske om helsehjelp alltid etterkommes innen rimelig tid, og at tilgang sikres umiddelbart der forholdet er akutt.

5.4.2 Konfidensialitet

Forebyggingsenheten har sett nærmere på håndteringen av arrestantenes personlige opplysninger i forbindelse med helsevurdering og -behandling.

Praksis ved Lillestrøm sentralarrest er normalt at arrestanter fremstilles til legevakt etter anmodning fra politiet. Når en arrestant besøker legevakten, er politibetjentene ofte til stede i pasientrommet under pasientbehandling. Legevakten er innforstått med at de kan bestemme om en helseundersøkelse skal gjennomføres uten politiet til stede. At dette ofte ikke skjer, ble knyttet til at mange leger er ubekvemme i møtet med arrestanter som har rus/psykiatriproblematikk. Det ble også vist til at det hadde vært flere episoder med utagering fra arrestanter som medførte knusing av vask og vinduer. Pasientrommene på legevakten er for øvrig ikke innredet slik at politiet kan følge med på hva som skjer uten å høre hva som blir sagt.

Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) har understreket viktigheten av å ivareta tillitsforholdet mellom lege og pasient under helseundersøkelser:

«All medical examinations of persons in police custody must be conducted out of hearing of law enforcement officials, and unless the doctor concerned requests otherwise in a particular case, out of sight of such officials.»²⁷

Politiet bør på denne bakgrunnen ikke kunne høre hva som sies under en helseundersøkelse, selv om det er politiet som har initiert undersøkelsen. Dersom helsepersonellet ber om dette i særlige tilfeller, kan politiet oppholde seg innen synsvidde. Eventuell rømningsfare må ivaretas av politiet ved sikring av utgangene fra pasientrommet. Forebyggingsenheten er oppmerksom på at pasientrommenes utforming kan gjøre det vanskelig å gjennomføre en helseundersøkelse som forutsatt av CPT. Det kan her nevnes at legevakten i Tønsberg har gått til innkjøp av øreklokker med radio som kan benyttes dersom politiet må være til stede i rommet på grunn av sikkerhetsrisiko.

²⁶ CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2013, side 11, avsnitt 42.

²⁷ CPT standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013, side 11-12, avsnitt 42.

Det fremkom ellers opplysninger om at arrestantene ikke blir informert om at opplysninger innhentet gjennom en rettstoksikologisk undersøkelse skal formidles til politiet. Dette er en sakkyndigoppgave og arrestanten skal derfor informeres om dette.²⁸

Anbefalinger

- Politiet bør ikke kunne høre hva som sies i pasientrommet. Politiet bør heller ikke kunne se inn i pasientrommet, med mindre helsepersonellet i særlige tilfeller selv ber om dette.
- Legevaktsleger og annet helsepersonell bør informere arrestanter når det gjennomføres sakkyndig arbeid som ikke er taushetsbelagt.

5.4.3 Faglig uavhengighet

Som nevnt har politiet i Lillestrøm en lav terskel for fremstilling til legevakt, og det er ofte politiet som tar initiativ til en undersøkelse for å forsikre seg om at arrestanten ikke har helseproblemer som tilsier at vedkommende ikke bør sitte i arrest. Det er positivt at man har lav terskel for fremstilling.

Det er samtidig viktig at både politiet og helsepersonellet er bevisst sine respektive roller. Helsepersonellets oppgave er i alle tilfeller (unntatt i sakkyndige oppdrag) utelukkende å vurdere pasientens helsetilstand. Dette gjelder også der undersøkelsen er initiert av politiet.²⁹ Ved hyppige rutinemessige fremstillinger er det en viss risiko for at helsevurderingene gradvis omformes til «samlebåndsavgjørrelser», der fokuset flyttes fra helsevurdering av pasienten til en «klarering for arrest». En slik forskyving i fokus kan føre til en uheldig undergraving av tillitsforholdet mellom pasient og helsepersonell.

Under besøket ble det undersøkt hvordan politiet og legevakten hindrer denne formen for rolleblanding. For det første fremstår det som ganske klart at disse undersøkelsene fra politiets ståsted oppfattes som godkjenninger. En gjennomgang av arrestjournalene gir mange eksempler på at det føres at innsatte er «klarert» eller «godkjent» for arrest. Uavhengig av helsepersonellets forståelse, er det uheldig at dette synes å være gjengs oppfatning i politiet. Det bør bemerkes at dette også synes å gjelde i mange andre politidistrikt. Dette er problematisk fordi tilliten til helsepersonellet kan undergraves dersom arrestantene overhører at legen har «godkjent» at de kan sitte i arresten.

Fra legevakten ble det gitt uttrykk for forståelse for de utfordringer som kan oppstå med hensyn til rolleblanding, og det ble fremhevet at deres helseundersøkelser var noe annet enn en klarering for arrest. Samtidig ble det vist til at saker der helseundersøkelse begjæres av politiet betraktes som en sakkyndig oppgave. Forebyggingsenheten forutsetter at helsepersonell har en klar forståelse av skillet mellom hva som er sakkyndige oppgaver som blod- og utåndingsprøver, der helsepersonellet utfører oppdrag for politiet, og helsehjelp som ytes til pasienten. Det vises her til FNs prinsipper om medisinsk etikk fra 1982, der det blant annet fremgår:

²⁸ Helsepersonelloven § 27.

²⁹ Helsepersonellets oppgave i forbindelse med helsetilsyn er presisert i Politidirektoratets rundskriv 2006/014, punkt 4.

«It is a contravention of medical ethics for health personnel, particularly physicians, to be involved in any professional relationship with prisoners or detainees the purpose of which is not solely to evaluate, protect or improve their physical and mental health»³⁰

Anbefalinger

- Legevakten bør sikre at de aldri utfører medisinske undersøkelser som er, eller oppfattes å være, en godkjenning av selve arrestoppholdet. Politiet bør bidra til at en slik oppfatning ikke spres til arrestantene.

5.4.4 Førstehjelp

Sentralarresten i Lillestrøm har tilgang på en hjertestarter og opplyser at regelmessig opplæring i bruk av denne gjennomføres.

5.4.5 Dokumentasjon av skader

Under besøk til legevakten fremkom det at det ikke finnes en prosedyre ved eventuell mistanke om uforholdsmessig maktbruk eller skader på arrestanten forårsaket av politiet. Det ble opplyst at man ikke var kjent med slike episoder. Legene fører alle funn og vurderinger i pasientjournalen, men det finnes ikke noe journalsystem for opplastning av fotografier. Helt unntaksvis har det vært benyttet kamera som var medbrakt av politiet.

God dokumentasjon av skader på frihetsberøvede personer er en viktig rettssikkerhetsgaranti og bidrar til å minske risikoen for tortur og umenneskelig behandling. Viktigheten av dette er påpekt av både CPT og FNs underkomité for forebygging (SPT).³¹ Imidlertid mangler legevakten tilgang til et kamera for å dokumentere eventuelle skader. CPT har gitt uttrykk for at det er ønskelig at det tas fotografier av avdekkede skader, som legges ved pasientjournalen.³²

Anbefalinger

- Legevakten bør ha et kamera tilgjengelig slik at eventuelle skader på arrestanter kan dokumenteres av legen i pasientjournalen.

5.5 Beskyttelsestiltak

5.5.1 Informasjon og varslinger

Informasjon om rettigheter Under besøket til sentralarresten undersøkte forebyggingsenheten om arrestantene var gitt informasjon om saken og rettighetene sine, og om retten til å kontakte forsvarer, lege og underrette pårørende ble respektert i praksis.

³⁰ UN Principles of Medical Ethics relevant to the role of health personnel, particularly physicians, in the protection of prisoners and detainees against torture, and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, vedtatt 18. desember 1982 av FNs generalforsamling, res 37/194, prinsipp 3.

³¹ CPT Standards, CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013, kap IV, side 94 flg; FNs underkomité for forebygging (SPT), Report on the Visit to the Maldives, (2009) CAT/OP/MDV/1, side 6, avsnitt 112.

³² CPT Standards [full referanse note over], side 95, avsnitt 74: «Further, it would be desirable for photographs to be taken of the injuries, and photographs should also be placed in the medical file».

En gjennomgang av arrestjournalene tyder på at politiet har gode rutiner for å påse at arrestantene gis informasjon om rettighetene sine. Ved inkvireringssskranken har politiet tilgang til utskrifter av arrestantens rettigheter på mange forskjellige språk.

Samtaler med arrestantene tyder samtidig på at politiet i mindre grad ser behovet for å informere såkalte «gjengangere», idet det forutsettes at disse kjenner sine rettigheter. Selv om arrestanter med mange innsettelse trolig i større grad kjenner sine rettigheter, bør politiet likevel sørge for at alle arrestanter kan motta informasjon både skriftlig og muntlig.

I sin rapport til norske myndigheter i 2011, anbefalte CPT at:

«...the information booklet on rights, [it] should be given to all detained persons as soon as they are brought into a police establishment, and should be properly explained to them to ensure that they are in the position to understand their rights and to exercise them effectively».³³

Under besøket fremkom det også at sentralarresten i Lillestrøm ikke har etablert rutiner der arrestantene blir anmodet om å undertegne en erklæring som attest på at de har blitt informert om rettighetene sine som pågrepet eller innbrakt, på et språk de forstår. Det vises her til CPTs anbefalinger til Norge i overnevnte rapport:

« ...the Committee reiterates its recommendation that the persons concerned be requested to sign a statement attesting that they have been informed of their rights in a language they understand. In cases where alcohol or drug intoxication prevents a person from making a valid statement, this request should be made as soon as the person is in a suitable mental state. »³⁴

I Norges svar om oppfølging av rapporten ble det uttalt at:

«The police will [also] follow the recommendation that the persons concerned should sign a statement attesting that they have been informed of their rights. If they are intoxicated and not able to make a valid statement, the statement will be made as soon as the person is in a suitable state.»

Av rettssikkerhetshensyn bes det om at sentralarresten i Lillestrøm følger opp de sentrale føringene fra Politidirektoratet på dette punktet.

Retten til å underrette pårørende En gjennomgang av arrestjournalen tyder på at politiet gjennomgående spør om arrestanten ønsker å underrette pårørende og at varslingen så gjennomføres. Lokalt instruksverk inneholder gode rutiner for underretting til pårørende.

Retten til å kontakte forsvarer En gjennomgang av arrestjournalen, sammenholdt med politiets redegjørelser, tyder på at sentralarresten ivaretar arrestantenes rett til å varsle sin forsvarer og til å ha fortrolige samtaler med vedkommende, enten per telefon eller i arrestens besøksrom.

Under forebyggingsenhetens besøk til arrester i 2014 fremkom det at informasjonsbrosjyren om rettigheter som er utarbeidet av Politidirektoratet ikke er oppdatert etter CPTs siste anbefalinger. CPT ga uttrykk for bekymring over at:

«...the relevant provisions of the Circular of the General Prosecutor provide that if the person is arrested after 10 p.m., contact with a lawyer may be postponed until the following morning. The CPT

³³ CPT/Inf (2011) 33, side 14, avsnitt 17.

³⁴ Se note over.

recommends that the Norwegian authorities take the necessary steps to ensure that the right of access to a lawyer is granted in all cases from the outset of deprivation of liberty and that the above Circular is amended accordingly.»³⁵

CPTs anbefaling på dette punkt ble fulgt opp ved endring av Riksadvokatens rundskriv 4/2006 den 24. mars 2012. Som følge av endringen skal følgende nå gjelde:

«Ein forespurnad om å melde frå til advokat bør til vanleg etterkomast snarast råd og seinast 2 timar etter at den pågripne har kome til politistasjon eller lensmannskontor.»

Under befaringen til Lillestrøm sentralarrest fikk forebyggingsenheten se et informasjonsark om «Rettigheter og plikter» som deles ut til arrestantene og som inneholder den samme feilinformasjonen.

Selv om det ikke foreligger informasjon som tyder på at varsel til advokat unnlates, er det uheldig at informasjonsmateriell som deles ut om rettigheter og plikter ved pågrep/innsettelse inneholder feilaktig informasjon. Inntil feilen er rettet opp bør politiet, i de tilfeller der innsettelse i arrest skjer etter kl. 22.00, klargjøre muntlig at advokat alltid skal kunne kontaktes dersom arrestanten ønsker dette.

I den mest oppdaterte elektroniske utgaven utarbeidet av Politidirektoratet, finnes den samme feilinformasjonen. Feilen er gjentatt både når det gjelder innsattes rettigheter som pågrepet etter straffeprosessloven og rettigheter som innbrakt etter politiloven.³⁶ Dette er et forhold forebyggingsenheten har tatt opp med Politidirektoratet.

Tilsvarende følger det av lokalt instruksverk at «Dersom den pågripne blir innsatt etter kl. 22.00, kan normalt varsel til advokat utsettes til etter kl. 08.00 morgenen etter.» Som tidligere anbefalt av sentralt arresttilsyn bør instruksjonen på dette punktet bringes i samsvar med riksadvokatens rundskriv 24. mars 2012 ved at denne setningen tas ut.³⁷

Anbefalinger

- Politiet bør sikre at alle arrestanter, også gjengangere, får tilbud om skriftlig informasjonsmateriell om rettigheter, i tillegg til muntlig informasjon. Det bør etableres en rutine om at alle arrestanter blir bedt om å signere en erklæring om at de er blitt informert om rettighetene sine på et språk de forstår.
- Politiet bør sikre at informasjonsmaterialet om rettigheter ved pågrep og innbringelse oppdateres for å tydeliggjøre retten til å varsle en forsvarer uavhengig av tid på døgnet. Lokalt instruksverk bør også endres i tråd med dette.

5.5.2 Bruk av kameraovervåking

Etter sitt forrige besøk i 2009 hadde Sivilombudsmannen kritiske merknader til sentralarrestens praksis for kameraovervåking i arresten.³⁸ Blant annet minnet ombudsmannen om at

³⁵ CPT/Inf/ (2011) 33, side 13, avsnitt 13 (formateringer utelatt).

³⁶ Se lenke med feilinformasjon her: https://www.politi.no/rad_fra_politiet/rettigheter/pagrepet/.

³⁷ Rapport fra sentralt tilsynsutvalg for arrestene etter besøk i Romerike politidistrikt 12. juni 2013, side 4.

³⁸ Sivilombudsmannens uttalelse 14. januar 2011 om bruk av politiarrest ved Romerike politidistrikt (Sak 2009/2108).

kameraovervåking skal foretas etter en individuell vurdering, at visitasjon med full avkledning ikke skal overvåkes, og at kamera på cellene ikke må være innstilt slik at toalettområdet er synlig.

Under besøket 2. februar 2015 undersøkte forebyggingsenheten om disse forholdene var fulgt opp. Det var montert videovervåkingsutstyr i alle cellene samt fellesarealer. Overvåkingen var varslet ved oppslag. Under befaringen noterte forebyggingsenheten seg at kameraovervåking var slått på i de cellene som var i bruk. Forebyggingsenheten gjorde for øvrig politiet oppmerksom på at deler av toalettområdet var synlig på en av overvåkingsmonitorene i arrestforvarerkontoret. Politiet lovet at dette ville bli rettet opp raskt.

En gjennomgang av lokalt instruksverk viste at det nå fremgår at all visitering som innebærer full avkledning, skal foregå i kamerafri sone. Det fremgår imidlertid av samme instruks at «[d]ette kan fravikes, hvis det av sikkerhetsmessige hensyn må gjennomføres på celle.»³⁹ Forebyggingsenheten finner grunn til å presisere at kamera i slike tilfeller alltid bør være slått av.

Det vises her til politiarrestforskriftens regler om at om at kameraovervåkingsutstyr bare kan benyttes «for å ivareta den innsattes helseforhold».⁴⁰ Som påpekt i Sivilombudsmannens uttalelse 14. januar 2011, er det vanskelig å se for seg tilfeller der forskriftens vilkår for bruk av kameraovervåking vil være oppfylt ved full avkledning på cella. Innsattes helseforhold vil i slike tilfeller ivaretas gjennom tjenestemennenes fysiske tilstedeværelse.

Ut fra de funn som ble gjort under besøket, kan det også denne gangen reises spørsmål om politidistriktet respekterer de begrensninger for bruk av kameraovervåking som følger av regelverket. En gjennomgang av arrestjournalene tyder på at bruk av kameraovervåking i liten grad loggføres. I enkelte tilfeller fremgår det likevel at arrestforvarere gjør observasjoner fra monitor på arrestforvarerkontoret, uten at det tidligere er loggført at kamera var påslått.

Politidirektoratets har i rundskriv 2006/14 om bruk av politiarrest under henvisning til politiarrestforskriften presisert at:

«Overvåking skal [således] alltid benyttes overfor risikoarrestanter som nevnt i politiloven §§ 9 og 12. Ut over dette kan overvåking iverksettes etter en konkret helhetsvurdering av den innsattes helsesituasjon».⁴¹

Politidirektoratet har i samme rundskriv gitt generelle føringer for bruk av politiets arrestjournal:

«For å ivareta hensynet til notoritet skal alle handlinger som iverksettes overfor [en]arrestant føres i «Tiltak/Status»».

Ettersom bruk av kameraovervåking er et inngrep i arrestantens privatliv som krever hjemmel, fremstår det klart at tiltaket alltid bør føres i arrestjournalen.

Forebyggingsenheten finner derfor grunn til å gjenta ombudsmannens anbefaling om at det i forkant av enhver bruk av kameraovervåking må foretas en konkret helhetsvurdering opp mot de vilkår som følger av regelverket. Vurderingene som er gjort bør også kunne dokumenteres i ettertid.

³⁹ Romerike politidistrikt, Ordre for bruk av sentralarresten ved Romerike politidistrikt, revidert 15. februar 2012, punkt 5.2.

⁴⁰ Politiarrestforskriften § 2-1.

⁴¹ Politidirektoratets rundskriv 2006/014 punkt 2.2 tredje avsnitt.

Det bør nevnes at Politidirektoratet i brev 11. desember 2014 til Sivilombudsmannen har opplyst at det vil bli fremmet et forslag til en forskriftshjemmel for å overvåke samtlige arrestanter i et nærmere tidsrom. Det nærmere innholdet av dette forslaget er ikke kjent. Gjeldende rett bygger imidlertid på at det alltid skal foretas en individuell vurdering.

Anbefalinger

- Politiet bør påse at kameraovervåking bare iverksettes etter en konkret helhetsvurdering av den innsattes helsesituasjon og at visitering ved full avledning aldri filmes.

5.6 Fysiske forhold

5.6.1 Mottaksrommet

Under befaringen noterte forebyggingsenheten at det i mottaksrommet (inkvireringsrommet), bak en trebenk langs veggen var montert metallstenger. Politiet opplyste at disse metallstengene var tenkt anvendt ved massearrestasjoner, i påvente av registrering ved skranken.

Ifølge seksjonsleder for arresten ble metallstengene aldri eller svært sjelden benyttet. Politiet var likevel ikke uten videre innstilt på å fjerne metallstengene, og viste til at man kunne tenke seg situasjoner der de ville bli nødvendige.

Det vises her til CPTs anbefalinger til Norge fra 2011. Etter besøk i sentralarresten i Skien hadde CPT følgende å si om bruk av slike anordninger:

«In the reception areas of both Oslo Police Headquarters and Skien District Police Headquarters, there were wall-mounted metal rails to which persons could be attached. The CPT has misgivings about the practice of handcuffing detained persons to fixtures in police establishments. While it may be necessary in certain situations for a person in police custody to be handcuffed, attaching the person to wall fixtures cannot be a substitute for proper temporary holding facilities. Therefore, the Committee recommends that steps be taken to ensure that wall fixtures of the kind described above are removed from all police establishments.»⁴²

I sitt svar avslo norske myndigheter å fjerne disse metallstengene, og viste til at det kunne bli nødvendig under massearrestasjoner av en viss størrelsesorden (fra 10 til 200), eller for kortvarig sikring av sterkt berusede/utagerende arrestanter.⁴³

Forebyggingsenheten finner grunn til å påpeke at man i sentralarresten i Tønsberg har fjernet slike metallstenger på eget initiativ, og at ledelsen i Søndre Buskerud politidistrikt har sagt at de vil følge opp enhetens anbefalinger om fjerning.⁴⁴ I sentralarresten i Drammen hadde man for øvrig funnet en tilfredsstillende måte å håndtere mottaksfasen på (også ved massearrestasjon) uten å måtte ty til fastlenking til veggen.⁴⁵

⁴² CPT/Inf (2011) 33, side 16, avsnitt 25.

⁴³ CPT/Inf (2012) 20, side 9, punkt 25.

⁴⁴ Oppfølgingsbrev Søndre Buskerud politidistrikt 6. februar 2015.

⁴⁵ Se nærmere i besøksrapport Drammen sentralarrest 22. oktober 2014, side 18.

Anbefalinger

- Politiet bør fjerne metallstengene som er fastmontert i veggen i mottaksrommet.

5.6.2 Cellene

Arresten har totalt ti celler på cirka seks kvadratmeter, hvorav åtte er drukkenskapsceller (glattceller) og to betegnes som varetekt/venteceller. De sistnevnte to cellene har en sengebrisk på et nivå høyere enn gulvet, mens de øvrige mangler dette. Ventecellene mangler imidlertid vindu, mens de fleste drukkenskapscellene har et felt med glassbyggerstein høyt på veggen som gir et begrenset innfall av dagslys.

En av glattcellene ble beskrevet som en «sykecelle» og mangler både toalett og vindu. Etter det opplyste benyttes denne cellen mest for utagerende arrestanter i påvente av fremstilling til legevakt. De andre cellene hadde tilgang til toalett og en drikkevannskilde som styres fra innsiden, med mulighet for overstyring utenfra. Alle cellene hadde en lyskilde i taket som kan dempes ned på nattetid. Luftkvaliteten på cellene og temperaturen i cellegulvet var tilfredsstillende under befaringen. Cellene var malt med tydelig fargekontrast mellom gulv og vegg.

Ingen av cellene hadde tilgang til klokke. Mangel på både innfall av dagslys og klokke, gjør at arrestantene vil ha problemer med å følge med på døgnvariasjoner. Det bør derfor prioriteres særskilt å installere egnede klokker. Det anses ikke som et tilstrekkelig alternativ at arrestforvarerne kan opplyse om klokken på forespørsel. CPT anbefalte i sin siste rapport fra besøk i Norge at alle celler i politiarrest utstyres med klokke.⁴⁶

Selv om cellene må anses i tråd med standard byggeprogram for politiarrester, mener forebyggingsenheten at politiet bør se på hvordan cellene kan oppgraderes for å gi dem et mer humant preg. Særlig bør løsninger for å sikre bedre dagslysinfall vurderes særskilt i nye vedlikeholdsprosjekter. I denne sammenhengen kan det nevnes at man i sentralarresten i Tønsberg har innredet en celle for å ivareta særlig utsatte arrestanters behov, slik som mindreårige og pågrepne som har sittet over to døgn i arrest.⁴⁷

Anbefalinger

- Politiet anbefales å oppgradere cellene slik at de får en mer human utforming. Det bør installeres klokker på alle cellene.

5.6.3 Opphold i friluft

I tilknytning til sentralarresten er det en luftgård på cirka 11 kvadratmeter der arrestanter gis tilgang til opphold i friluft. Luftgården har fire vegger og er dekket av et tak. Feltet mellom ytterveggene og taket er dekket til med metallplater med små hull for tilførsel av frisk luft. Det er belysning i taket og noe innfall av dagslys gjennom metallplatene.

Foreliggende informasjon tyder på at arrestforvarerne gjennomgående tilbyr arrestantene et daglig opphold i friluft.

⁴⁶ CPT/Inf (2011), side 15, avsnitt 22.

⁴⁷ Besøksrapport Tønsberg sentralarrest 14. og 20. oktober 2014, side 21.

S|OM

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet mot tortur og umenneskelig behandling ved frihetsberøvelse

Kontaktinformasjon:

Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 800 39
E-post: postmottak@sivilombudsmannen.no

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo

www.sivilombudsmannen.no/om-torturforebygging/forsiden